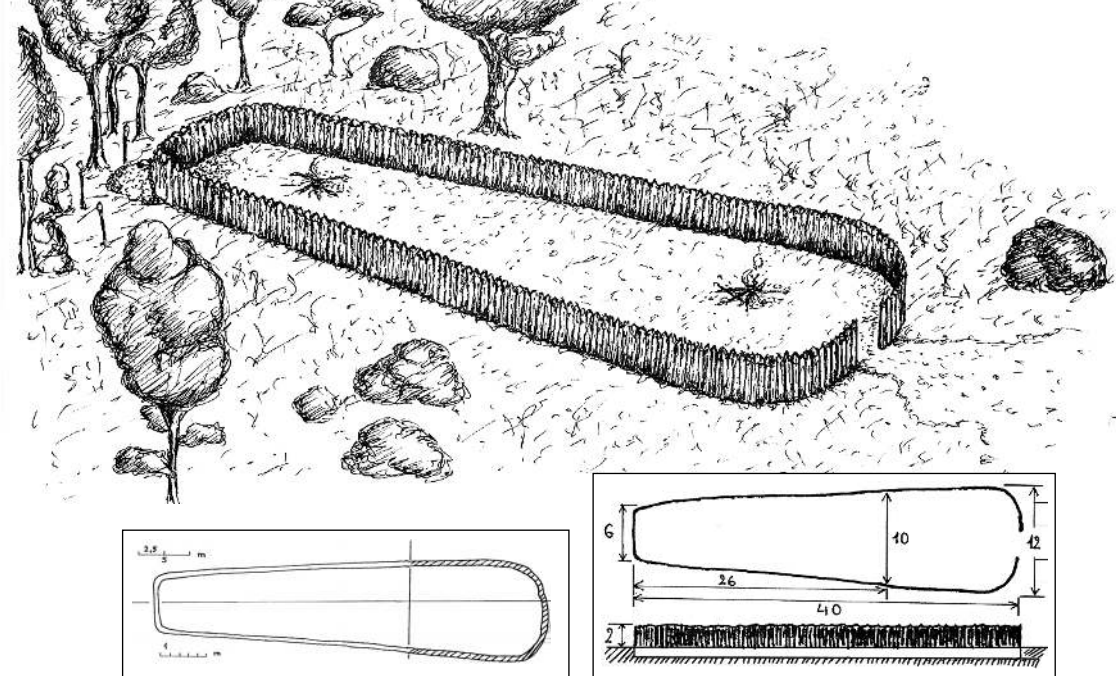




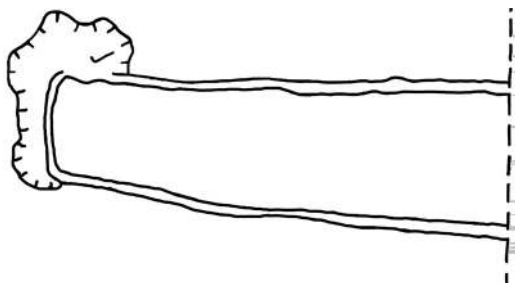
Obr. 2 Plotiště nad Labem – rekonstrukce kultovního objektu z pozdní doby kamenné. ■

Příspěvek k rekonstrukci pravěkých objektů

Kultovní objekty z Plotiště a Třebovětic

Milan Slezák Společnost experimentální archeologie Hradec Králové

Archeologové vysvobozující ze země relikty kultury našich dávných předků jsou rádi za každý kamínek, který může doplnit obraz naší předvěké minulosti. Některé nálezy však splní svou „historickou úlohu“ jen (?) co číslo ve statistikách a mapování rozšíření dané kultury, jiné se naproti tomu pro svůj výjimečný charakter stanou „hvězdami“ učebnic, encyklopedií, odborných syntéz i populárních publikací. Vzpomeňme na věstonickou Venuši či býčka z Býčí skály a jiné, které rozehrály svůj příběh na stránkách nejedné knihy a vryly se do paměti mnoha žáků, studentů a zájemců o pravěk. Specifická je v tomto ohledu situace staveb. Zatímco pěkný nález předmětu může ihned promlouvat sám za sebe a má od počátku vysokou ilustrativní úroveň, změřt konstrukčních stop, která se dochová po jednom či celé soustavě objektů, vyžaduje zásah zvenčí. Teprve pečlivá selekce a porovnání, jaké stopy přísluší tomu kterému objektu, umožní výběrové zobrazení například kulových jamek a je pak možno představit půdorys dávné stavby a naznačit její konstrukční skutečnost. Přesto je to nadále velmi plochá expozice objektu a jedině rekonstrukce dokáže pro představu o úrovni dávných domů, dílen, hradeb, pecí či přístřešků vytvořit pevný odrazový můstek. Každá taková rekonstrukce vytváří tlak na fantazii



Obr. 1 Plotiště nad Labem (Vokolek 1993). ■

a rodí představu o funkci a užívání předvěké stavby a jejím zakotvení v sídlišti a v krajině vůbec. Nabídnutá podoba sídliště nebo jeho solitérního výřezu dokáže i nezasedlému čtenáři či návštěvníku výstavy nastínit, jak mohl vypadat provoz nejen jednotlivých staveb, ale celého sídliště.

Předložím záhy rekonstrukci dvou objektů z východních Čech.

Dlouhý kultovní objekt z Plotiště nad Labem a kruhový kultovní objekt (rondel) z Třebovětic. Oba objekty lze zařadit typově i chronologicky do širokého kulturního kontextu. Přičemž typologicky se nejedná o nějaké unikátní stavby nemající obdoby. Jen trebovětický objekt svým charakterem nekorresponduje s chronologickým vymezením a jeví se dobově výlučný (jsou tu však jisté pochybnosti, které vysvětlíme na jiném místě). Rekonstrukce takových objektů je v literatuře šťastnou výjimkou. Kultovní stavby přitom mají specifickou vypovídací hodnotu. Velmi setřeným hlasem mluví spolu s pohřebními zvyklostmi a některými předměty o abstraktních představách a náboženském citění dávných našich předků. Provoz a fungování „staveb běžného dne“ je přesněji představitelný vzhledem k větší propojenosti s našimi dnešními zkušenostmi či analogiemi – tj. víme či dokážeme si snadno představit fungování domu, dílny či třeba chlévu. U kultovních objektů se nemůžeme o takovéto nám bezprostředně dosažitelné a v mysli dobře zavedené vzorce fungování opřít. Můžeme sice mnohé pochytit z některých příhodných vývojově relevantních analogií domorodého obyvatelstva či se pokusit modifikovat naši dnešní (notně oslabenou) spiritualitu, ale bude to jen slabá opora, byť umožňující aspoň základní spekulace a vratké hypotézy. Nutně v každém případě potřebujeme rekonstrukci (ještě více než u profánních staveb), abychom viděli jasně možnosti diskuse a interpretace provozu objektu a snad i hlavních linií procesu dávného náboženství. Takto předložené rekonstrukce mohou být sice přehodnoceny a zpochybněny, ale jsou právě proto nepostradatelným základním panelem diskuse a utváření představy nejen o podobě objektu, ale i o jeho fungování a zapojení do okolního prostoru.

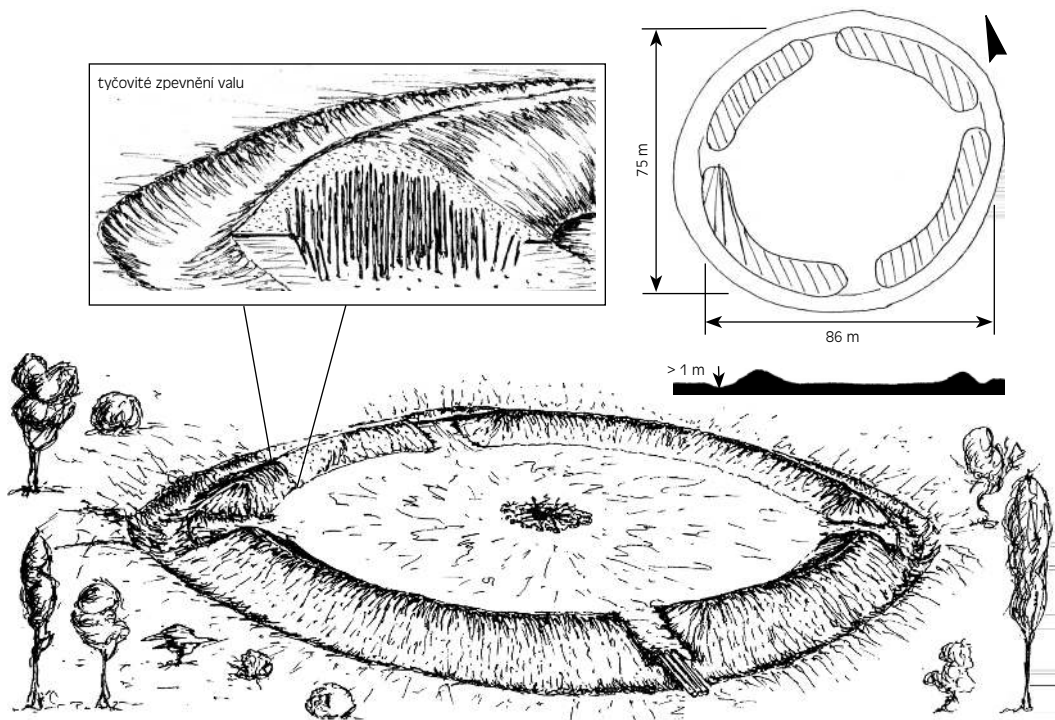
Přistupme však již k problémům rekonstrukce výše slibovaných objektů. Rozšiřující se cihelna na hranici katastrů obcí Předměřice nad Labem a Plotiště nad Labem přiměla archeology v roce 1989 k záchrannému výzkumu (Vokolek 1990 a 1993). Nebyli na této lokalitě poprvé. Ve východním sousedství probíhal výzkum již v 60. letech; tehdy byly odkryty hroby z doby římské. Novější výzkum přinesl mimo jiné nález části objektu, který lze přiřadit dlouhým kultovním objektům. Analogie takového typu sakrální stavby jsou známy, jak ještě ukážeme, z různých částí Evropy. Stavba v krajní poloze ve vztahu ke zbytkům areálu byla omezena základovým žlabem (hlubokým až 121 cm a širokým 45 cm). Postupně se rozšiřovala od 6 do 10 m na známé délce 26 m. Tato délka nebyla konečná, stavba však nebyla delší než 60 m, neboť pak by neunikla pozornosti dřívějšího zmiňovaného výzkumu.

Západní ukončení bylo oblé, východní nebylo odkryto. Tu se dotýkáme problému, který je příznačný pro drtivou většinu výzkumů. Totiž, není obvykle dostatek sil, prostředků, možností nebo času (nejpravděpodobněji v souběhu několika takových překážek najednou), aby byl proveden výzkum v dostatečném plošném odkryvu, který by ukázal všechny stopy a další souvislosti. Tak tomu je i s neodkrytou východní částí plotišťského objektu. Základový žlab je jeho jediným vymezením a stopou; další stopy jiných konstrukcí nebyly uvnitř stavby identifikovány. K zaoblení žlabu se ještě přimykala členitá prohlubeň, o které se ještě zmíníme, a jež dokreslí naše úvahy o funkci objektu (**obr. 1**).

Co tedy určit na základě známých skutečností? Nepřerušovaná linie žlabu nás přiměje přijmout představu o palisádové stěně. Jiná řešení nemají žádnou oporu v nálezové situaci. Celkové rozměry objektu dále problematizují překrytí prostoru a vzhledem k absenci stop po vnitřním opěrném systému, dávají velkou naději podobě objektu bez střechy. Stejně tak se domníval V. Vokolek, který nález uveřejnil. Máme tu tedy před sebou postupně se rozšiřující palisádou vymezený nezastřešený objekt. Chronologicky vězí v pozdní době kamenné, konkrétně v kultuře nálevkovitých pohárů. Do stejného chronologického a kulturního okruhu lze zařadit i analogické objekty z různých míst v Evropě, které nám zároveň pomáhají při rekonstrukci podoby objektu, počínaje půdorysem. Půdorysně i typologicky podobné jsou objekty v polském Brestu Kujawském a na lokalitě Obałki, podobně i v anglickém Fussell's Lodge a bretaňském Manio i jinde. U nás pak je zajímavý (a dobře zpracovaný) nález z Března u Loun, kde I. Pleinerová prozkoumala dlouhé kultovní objekty. Všechny zmiňované i další analogie potvrzují chronologické zařazení, konstrukční řešení a umožňují rovněž hypoteticky doplnit torzovitý půdorys našeho plotišťského objektu. Uvažovaný celistvý půdorys i rekonstrukci objektu ukazuje **obrázek 2**. Délka 30-50 m je relevantní vzhledem k tomu, že delší než 60 m nemohl být, odkrytá délka je 26 m a délka analogických objektů je obvykle průměrně okolo 40 m (v Březně u Loun však nejméně 143 m). Zaoblené čelo uprostřed s vchodem je rovněž obvyklé, často i s odděleným prostorem jakési „předsíně“ (se kterou náš obrázek nespokulujeme). Nabídnuté řešení není neotřesitelné, ale je možné až pravděpodobné.

I neisté podklady umožňují nám tedy navrhnout nejschůdnější konstrukční řešení a udělat si určitou představu o podobě objektu. Ještě je tu však otázka účelu takového objektu, i když excentrická poloha v sídelním prostoru a celkové proporce jasně napovídají o tom, že před sebou nemáme běžný objekt a opět i analogické objekty byly jako kultovní interpretovány. Konečně zmiňovaná členitá jáma přiléhající k východnímu zaoblenému ukončení stavby, je ve skutečnosti žárovým hrobem, kde lze uvažovat i o více pohřbech. To opět opravňuje interpretaci objektu jako kultovní stavby.

Rekonstrukce objektu nám vizualizuje některé obvyklé principy související se základními liniemi provozu a náboženského procesu. Povšimněme si orientace po ose východ-západ ani v nejmenším nezapírající sluneční souvislosti. Rozvíjet lze i výskyt hrobů doléhajících k západní užší uzavřené straně, která tak zřejmě byla nejdůležitější partií stavby a zúžení ji mělo postavit do ohniska pozornosti. Poměrně



Obr. 3 Třebovětice – sondy vyznačeny (Vokolek 1993, Mangel 1999). ■

velká plocha nahrává širší účasti obce aspoň při některých rituálech přímo v objektu, který tak nemusel být výlučným hájemstvím bohů či jejich pozemských zástupců a vykladačů. To již však bez zábran překračujeme hranici fantazie a spekulací, které jsou otevřeny jen laskavému čtenáři...

Druhý rekonstruovaný objekt se nachází v Třebovětích (nedaleko Hořic). Již na počátku 60. let se stal předmětem archeologického výzkumu (také vedeného již zmiňovaným V. Vokolkem), kdy byly položeny dvě sondy. Jedna vedená uprostřed tohoto rondelu, druhá přetínající val v severozápadním směru (**obr. 3**)

Tvarem se rondel blíží kruhu (86 × 75 m) a val (dnes široký 6-8 m a vysoký 0,5 až 1 m) je přibližně ve světových směrech přerušen. Objekt je celý (tj. i okolo přerušení valu) obepnut 4 m širokým příkopem, dnes dosti mělkým. Jak ukázala sonda protínající těleso valu, byl tento vyztužen dřevěnými tyčemi.

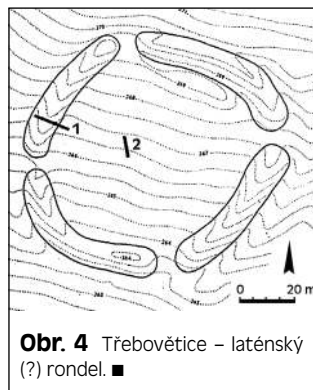
Rekonstrukce na základě známých skutečností nemá důvod být komplikovaná. Půdorys je nepochybný vzhledem k dosud patrné linii násypu. S ohledem na rozplavné procesy v průběhu věků, je třeba si jen uvědomit, že původní val byl vyšší a příkop hlubší. Z konstrukčního hlediska ještě třeba neopomenout řady tyčí, které zpevňovaly val. Zda toto tyčové vyztužení mohlo být horizontálními latěmi doplněno na roštovitou výztuž, nevíme, ale jediná sonda vedená valem o tom žádné důkazy nepřináší, tak jako neukázala žádné stopy po případné palisádě v koruně valu. Zajímavým momentem je to, že příkop obepíná celý objekt i v místech přerušení

valu. Přístup k těmto vchodům do objektu tak musel být zajištěn nějakou konstrukcí, kterou archeologický výzkum nijak neřešil a nemáme tedy v tomto směru žádné podklady (ani negativní zjištění). Mohlo se jednat o lehký most či jen položené kládoví. Rekonstrukci i základní parametry ukazuje **obrázek 4**.

Uspořádání objektu je ve své pravidelnosti typické. Kruh (nejdokonalejší tvar) je místem koncentrace linií působení mocných sil – nejsilněji, jak napovídají vchody, ze světových směrů. V sakrálním prostoru se musí slévat všechny faktory nutné k vedení rituálu. Zda byly všechny vchody rovnocenné nebo byl nějaký výjimečný, případně byl-li jen jeden určen k vstupu obyčejných lidí, zatímco ostatní byly tabuizovány a vyhrazeny pro nadpřirozené síly či božstva, nebo pro vyvolené z řad kmene, a jak se mohlo takové případné rozlišování projevit, není než předmětem fantazie.

Chronologicky je objekt v literatuře na základě charakteru střepových nálezů řazen do pozdního laténu (*Mangel 1999; Vokolek 1993*). To je zajímavé. S rondely se totiž po neolitickém vrcholu jejich výstavby můžeme v menší míře setkat v dalších pravěkých obdobích až do halštatu. V laténu jsou ovšem kultovní areály vymezeny běžně čtverhranným valem (označovány jako *viereckschanzen*), nikoli kruhovým. Stáli bychom tu tak před ve své době neobvyklým objektem. „Až příliš ‚neolitický‘ habitus“ tohoto rondelu však přiměl V. Podborského vyslovit nad jeho datováním pochybnost (*Podborský 2000*). Nebudeme se nyní přiklánět k jednomu či druhému názoru a spokojíme se s tím, že jsme ukázali jednoduchý rondel jako jeden z typů kultovních objektů, které se v pravěku stavěly.

Předložené rekonstrukce zajímavých východočeských objektů jsou příspěvkem k širší vizualizaci pravěkých staveb. Pomocí rekonstrukcí je možno posunout kvalitu kontaktu čtenáře (žáka, návštěvníka výstavy...) s předkládanou představou minulosti. Výsledná vazba čtenář-rekonstrukce sice nemůže konkurovat bezbariérovému střetu s trojrozměrnými stavbami v rámci skanzenů, ale je pochopitelně dostupnější a rovněž (byť ne v takové míře jako zmiňované skanzeny) přináší konkrétní vzor, ze kterého je již možno pomocí fantazie sestavit plastičtější obraz dávných časů.



Obr. 4 Třebovětice – laténský
(?) rondel. ■

Literatura

Mangel, T. 1999: Kruhový areál v Třebovětici a laténské osídlení na středním toku Bystřice.

In: Zpravodaj muzea v Hradci Králové, Č. 25, Hradec Králové.

Pleinerová, I. 1980: Kultovní objekty z pozdní doby kamenné v Březně u Loun.

In: Památky archeologické, r. 75, č.1, Praha.

Podborský, V. 2000: Přínos moravských výzkumů „rondelové archeologii“.

In: Pravěk-Nová řada, 1999/9, Brno.

Vokolek, V. 1990: Obnovený výzkum v Plotištích n. L. In: Zpravodaj Muzea východních Čech, č. 17, Hradec Králové.

Vokolek, V. 1993: Počátky osídlení východních Čech. Hradec Králové, Muzeum východních Čech.